

LA VEU DE CATALUNYA

NAT À TARRAGONA

LO 10 SETEMBRE

DE L' ANY 1852

MORT À TARRAGONA

LO 25 MAIG

DE L' ANY 1895

JOSEPH YXART Y MORAGAS

ALS LECTORS

Era una vintena de dies, que En Verdaguer y En Cabot, cor-tristos y 'ls ulls negats, seguien per los carrers de Tarragona 'l cotxe que duya 'l cos, per sempre mes enfredorit, de N' Yxart, camí del Cementiri.

Era 'l tribut que la Redacció d' aquest setmanari pagava al amic estimadíssim, robat als nostres ulls per la gelosia dels deus.

Joven sucumbe el que los dioses aman.

(MENENDEZ PELAYO).

Avuy pagám á la memoria de N' Yxart un altre deute. Avuy es nostre setmanari, com sempre y més que may, LA VEU DE CATALUNYA; veu adolorida y molla de plors, que esmenta, y beneheix y posa en sos altars de perpétua adoració, al gran fill que, pujat á son cel á brillantari 'ls esplendors de sa gloria, se n' es baxat massa d' hora! á reposar ses fredes despulles en lo sí de sa terra, per elles ara més ennoblida y més estimable.

No era N' Yxart, catalanista militant; no era ab nosaltres, quan en les Assamblees de Manresa, de Reus, y de Balaguer, ab la fervorosa y temorenca emoció de creyents sincers y entusiastes evocavam les llums de albada de la llibertat de la Patria; y, si veyam aquells ulls seus tan

oberts, tant abassegadors de llum com la seva inteligencia, en les festes dels Jochs, le 'n miravam exir balandrejant aquella rialleta que semblava dirnos: Encara no me la heu comanada la vostra fé.

No, no la professava aquesta fé nostra en la reintegració de la Patria oficialment suprimida; no la professava, y 'n fugia; mes ella li era sempre frech á frech, y s' entravessava en sos pensaments y dava calor al seu esperit, y en ses obres resplandía y cantava, y ell qui 's complavia creyentse en aquest punt un fret, dugué á molts esperits la espurna que hi abrandá la noble flamarada, y ¿qui sap quantes ánimes catalanes veurán en ses obres inmortals les aygues purificadores?

Les montanyes qu' un esforç geològich dexá plantades en la terra de la Patria, les assenyalam y les estimám com los tirats de sa fesomia, com estimám les arrugues ab que 'ls anys han solcat lo front de nostras mares. Los homens com l' Yxart son també com unes montanyes gegants que un esforç superior del géní de la raça va axecant en lo camí de sa historia, marcantne la fesomia, y devallantne regors perennement nodridores de ses energies.

Lo triay de firmes que son vingudes á posarse en aquest número dedicat á n' Yxart, será als ulls de tothom justificació completa del recort que li dedicám, y testimoni als d' ara y als de demá, de la superior representació del malaguanyat Yxart en la cultura catalana dels presents temps.

LA REDACCIÓ.

RECORTS ÍNTIMS

À L' AMICH OLLER

EN recordes, Narcís? Mes, ans perdonam qu' excite lo teu dolor, tan viu encare, recordante aquells moments de goig, aquelles estones de platxeria qu' el l' amistat vera, millor, lo carinyo sincer d' en Pepe 'ns procurava. Perdónam, sí, que esmente certes escenes de les que, ab altres companys, hem estat actors y testimonis mercé á la intimitat que á tots lligava.

¡Actors y testimonis que no serém may més! Veritat que m' ho dispenses? N' estich casi segur; puix tú, com jo, y com tots quants l' estimavem hem de trobar consol retreyent ses fetes, repetint ses dites, refent ses converses, refrescant sos recorts, parlantne, parlantne sempre.

T' en recordes, Narcís, de les tertulies que armabem d' improvist á casa teva? ¡No crech may olvidarles! Les vetlles qu' ell venia, hi havia més humor, més expansió, més gresca. Quan ell entrava, entrava l' alegría: la conversa deseguida s' animava més que may, y, com papallones atretes per la llum, tots lo voltavem pera abocarli un xafech de preguntes, consultes y qüestions; y es que tots, realment, sentíem l' efecte de la llum, clara y potent, de aquella inteligencia privilegiada disposada sempre á recrear, sinó á nutrir, la inteligencia dels altres.

Posat, axís, entre amichs, era una delicia escoltarlo: la broma sempre graciosa, la sátira més fina, la observació burlona, la frase axerida y picant y la anécdota oportuna, rajaven de continuu de sa boca com d' una deu riquíssima. Gens estrany, donchs, qu' ens apinyesem al seu entorn per disfrutarne de més aprop la fresor y transparencia.

Si algun cop fugíam de la sala, y feyam penya apart, era cosa de veurel y sentirlo contantne de tots colors. Allí, ab més llibertat, sense adonarsen, sense presumirne, era l' artista que domina lo gesto y la paraula y juga la mirada, la veu y la expressió per subyugarvos; era lo narrador més hábil y precís; era lo poeta sensible y delicat, era l' orador que s' escalfa y entusiasma; era lo crítich que analisa y destrueix ó edifica; era, en fi, l' home superior que no s' adona de lo que sap, ni de lo que val, ni de com parla.

T' en recordes, Narcís, de les xerrades que feyam, fins altre hora, los diés que os asseyau en ma taula? ¡Diés assenyalats éren llavors; avuy ja son fetxas memorables! Mentres durava lo dinar, y galant sempre, discutía ab ma esposa portantli la contraria y, com espressament defensava la perduda, era cosa de veure lo seu ingeni y sa gracia natural com treballaven. Nosaltres, espectadors, embabiecats, reyem y reyem; y, si algun cop, com lo coro grech, ficavem basa en la comedia, la qüestió s' enmaranyava fins que l' acudit xispejant, la sentència irónica, la frase estrafalaria, la bomba final, venia á rematar lo tiroteig, enginyós y brillant, d' aquell castell de fochs.

Després, acabat lo dinar, quan encare vibravan les copes que havíam fet trincar, venia algún amich á fer més rotllo. Los cigarros, cremant, omplien de fum y tebior la atmósfera, que convidava á l' ensofiment del cos.

Tots nos empoltroníam; la materia s' empresia. Mentres tant lo aromátich café y los licors feyan efecte, escitant l' esperit. Llavors s' iniciava la conversa, profitosa en estrém, y á poch á poch l' animació pujava y l' interès creixia gracies al valor y amenitat qu' ell sabia darli, trayent los drapets al sol á tot lo palpitant, á lo del dia. En aquella taula, ab lo mateix desordre dels plats, tases, empolles, copetes, tovallons, culleres, etc., que hi havia venien á disecció tots los assumptos, totes les actualitats, menos les polítics. Allí lo llibre, allí l' article, lo quadro, l' estreno, lo concert, la polémica, la esposició, en fi tot lo que s' relaciona ab la vida de l' art y de la literatura allí s' retreya; y la apreciació franca, lo parer rahonat y lo criteri noble de cada hù sortien, mitg apocats, temerosos de promoure la discussió sinó coincidien ab lo seus. Ell respectava los gustos y opinions sinceres dels altres, mes, les propies, sabia defensarles y propagarles ab tal claretat, tal força de comprobants, tal valentia y tal decisió, que, lo convenciment, era ineludible fins pel més refractari. Lo trist es que, d' aquest convenciment que ha arribat tan fondo, sia per malicia, sia per enveja, sia per conveniencia, sia per hipocresia, no n' fassa confessió pública, certa genteta.

En aquestes expansions intellectuals, de carácter purament íntim, posava á proba la intensitat del seu talent, sempre innovador, y caracterisava sa personalitat; feya inconscientment la práctica des de l' moment que s' llançava al raciocini y al judici, sense miraments, improvisant ab calor, no mes que per creencia propia, ab lo zel del missioner, ab la fé del apóstol, ab la passió del enamorat.

Si, avuy Catalunya y tota Espanya ploren l' Yxart per lo que ha dexat escrit; mes, sentim que més amargament plorarien si coneguessen tot lo que ha parlat.

A sa pluma, catisa y corredora, la retenia sempre; á sa paraula fácil y lleugera de mena encare li donava ales. Les prempses guarden d' ell molta ciencia; però lo vent se n' ha emportada molta més. Axís resulta naturalíssima la observació que s' ha fet. Qui ha conversat ab ell una sola vegada ha sentit náixer immediatament la simpatia; qui l' ha escoltat una estona ha sentit l' admiració desseguida.

Per aquestes rahons y porque, parlant ab ell, sempre s' aprenien moltes coses y s' en aclarien moltes d' altres, aquells sobretauls s' allargavan una hora y una altra hora, fins á entrada de foch, sense adonárnosen. ¡Lo temps que s' aprofita que depressa, que depressa passa!

Sembla que era ahir que varéu venir á dinar; ¡Pobret! La malaltia ja l' havia decandit de mala manera y li havia anat robant la veu: aquella veu tan clara, dominant y matisada que recitava y llegia com cap altre; aquella veu dolça y suau que tan atreya y are tot just regonexia l' orella més atenta. Aquell jorn ja no tinguérem alegría

ni expansió; tampoch vingué cap company; fins la conversa, reduïda entre 'ls tres, vá resultar forsada. Ma esposa, impresionada, s' retirá y mós fills que, altres vegades, corrien axerits á saludarlo, trobant mimos y festes, s' el miraven encantats, sense aproparshi;... y ell, abatut, ni esma tingué per ferlos un petó.

També aquell día vam despedirnos cap al tart. Mes no 'n fou causa lo fil de la conversa interminable représ á cada instant ab més empenyo é interés; no: un atac de sofocació lo tingué postrat un parell de hores sense poder dir un mot. No més sos ulls parlavan, y al mirarnos, nos deyen clar que per aquell enteniment, tan sá com plé de forsa, hi corrien presentiments ben tristos.

Un xich refet sortí de casa, més que caminant, arrossegantse: al peu de la porta y fent un esfors vá dirme baix, baxet «dispénsam.» Los ulls humits li brillavan, la má, un xich febrosa, li tremolava al encaxar. Semblava que s' despedia d' aquell lloch ahont tots l' estimavam y ahont havia trobat carinyo y tracte de família. Y així fou. No hi ha tornat; ¡malhaguanyat, no hi tornarà may més!

Uns quants dies més tart, á la despessa, vaig trobarte, Narcís, que li feyes companyia. Abdós estavau callats, y á fé que m' sapigué greu torbar ab ma paraula, aquell silenci. Crech que ploravau per dins. Son estat d' abatiment m' impresioná; aquell seu cos no seya, estava llençat en lo balancí, mentres la febre 'l consumia.

Sa cara, tan mofeta y espressiva, era aixuta y encantada y, al efecte de la llum que tamisavan unes cortines vermelles, la vaig veure, com la de aquell frare d' un quadro de 'n Cabrera, castigada, ascética, casi aspectral, com visió d' *ultra tomba*.

N' obstant converçarem una estona: açó sí, de coses incoherents y sense encís. La qüestió era entretenirlo, distréurel y animarlo: y crech que ho vam lograr, só pena qu' ell nos enganyés com nosaltres l' enganyavam. Tots los amichs, en devota pelegrinació hi anavam cada día, y cada día nos en despedíam menos esperançats, trobantlo més perdut. Contra nostra voluntat ja lo veyam en capella y la sentència ¡ay! era de mort é inapelable ¡*Mesquina ciencia, ets res, quan plau á Deu!*

Aquell fou lo darrer dinar y aquestes les últimes tertulies que ferem plegats.

¡Narcís! ¡Amichs! Sense ell, may més! Sols l' etzar podrà reunirnos altre cop y encare sense ilusió, sense desitg, sense alegría. Morta la flama que encen y aviva 'l combustible, aquest, espera inutilment. Mes, inútilsats y tot, jo vos convido, no á plorarlo, que ja es feyna per la vida, sinó á honrar son nom, á procurarli gloria y... á resarli sovint un pare nostre.

JOAQUIM CABOT Y ROVIRA.

Juny, 95.

YXART

ESTICH en una disposició d' esperit tant escitable que, tot y no essent poeta, més aviat escriuria una elegia qu' un treball necrológich y, creyéume, més aviat ploraria qu' escriuria. ¡Qu' es trist véurens obligats á rahonar y demostrar fins alló més refractari al discurs com es lo sentiment, que botant dintre del pit ab ánsies frenéticas, no més s' hauria d' exhalar en quexes, en veus inarticulades, en llágrimes!... Mes dexemlo covar al cor aquest sentiment inefable y allí 's torni llevar de bon sentit sempre que desitjem contemplar la soberana bellesa més ó menos ben realisada pels homes en les mesquines formes que poden abastar sos sentits imperfectes; inspirémnos aleshores en lo geni del malaguanyat amich y mestre que 'ns ha dexat en planes inesborrables tot un tresor de preceptes de bon criteri y un honradíssim exemple de vida literaria; invoquémllo are y sempre al nostre Yxart, pensant en molts casos qu' hauria dit ell ab sa paraula justa, gráfica, elegant, expressió sintética del bon gust y de la discreció, com haurien mirat sos ulls (avuy apagats!) aquells ulls ahont llampeguejava á tot' hora la inteligencia y que may, may reflectiren l' orgull presumptuós, tant ben agermanat ab algunes xorques *personalitats* del día!

Parlar de l' Yxart com á literat, suposa, avans que tot, rellegir totes ses obres crítiques per tréuren lo moll de la teoria que les animava; recullir y repassar á més de sos llibres les moltíssimes fulles volants, no coleccionades encare, obres totes en les que l' Yxart ab aquella natural y culta fluidés d' estil que 'l distingia entre 'ls escriptors espanyols, ha esposat sincerament los judicis que li meresqueren tots los acontexaments literaris de la nostra terra en los darrers dotze anys. Caldria després, entre sos treballs crítichs y expositius, parlar dels prólechs que escrigué pera no poques obres clássiques de la llengua castellana en una biblioteca per ell dirigida, prólechs curts, substanciosos, que res tenen que veure ab aquells altres prólechs enfarfegats en que molts escriptors posen en evidencia sa vacuitat y sa pedanteria; caldria fixarnos també en ses primeres aficions á la crítica artística y en son estudi sobre en Fortuny; li hauriam de descobrir ja desde molt jove son desitg d' endressar per millors vies lo desconegut art de la lectura, afegint llissons d' experiència propia á les qu' ell meteix esposava, originals del Ernest Legouvé.

En aquestes llissons de lectura y declamació completades espléndidament les primeres ab l' exemple, donchs l' Yxart era 'l primer lector entre tots los qu' en la nostra terra practican aquest art tan difícil, s' hi trova sens dupte la causa eficient de la ruidosa batalla que presentá contra la viciada declamació escénica ab que algún actor de fama sabia afalagar lo mal gust del públich. Com los antichs paladins, sortí l' Yxart sol, armat de totes armes, á desafiar les ires del monstre que lo meteix crida enrogallat,

renega, demana sanch y s' emborratxa en la plassa de toros, que aplaudeix ab bojes contorsions d' entussiasme totes les inverosimilituts de un teatro decadent, y una á una destruhí en nom del sagrat dogma de la veritat les corrupcions escéniques de tota classe que s' ensenyoríen del teatre espanyol. Son primer y ruidosíssim atach fou la polémica avans esmentada á propòsit de les canturies y cortes de vers del actor Rafel Calvo; lo segon son lluminós y per desgracia no acabat treball referent al art escénich en Espanya, estudi original y únich baix tots conceptes, no igualat y ab prou feynes entès en lo país de la crítica satírica que gosa embrutarse y podrintse pel fanch dels odis personals, y en lo de la crítica vuyda que flota tranquil·lament demunt les aygues manses de la ignorancia literaria ab la totxa inmovilitat del suro.

Y veus aquí plantejada en un sol de sos aspectes, (lo més important) la personalitat literaria del Yxart. Estudiarlo á fondo, exigiria de mi ademés d' idoneitat, una tranquil·litat d' esperit que confesso no tenir en aquestos moments en que vibra encare pels ayres lo ressó sinistre de la campana que anunciá la mala nova de la desaparició del mestre.

L' Yxart, donchs, se dedicá de molt jove á la crítica literaria y demostrá que tenia totes les qualitats que avuy s' han de exigir al crítich modern.

Fer de crítich en una literatura que 's troba en plena florida, quan se possehexen facultats creadores, demostra una decidida vocació. Res de dexarse emportar per la fantasia vers una forma ideal de bellesa, res de divagar per espays imaginaris entorn d' una idea generadora; lo crítich refrena voluntariament ses facultats per posarles al servey de lo que 'ls altres han escrit; observador y psicólech avans que tot, busca la resultant de tantes forses disperses y dirigides en sentit diferent y fins oposat, y d' aquest treball generalisador ne deduheix una teoria, una historia natural dels esperits que en la moderna ciencia es un dels datos més positius pels estudis sociològichs.

Flaubert ho ha dit: en temps de La Harpe lo crítich era un gramátich; en temps de Sainte-Beuve y de Taine es un historiador; y seguint aquesta evolució podém afegir qu' en los actuals temps de Hennequin y Guyau, de Bourget y Lemaître lo crítich es ademés un psicólech y un sociólech, un literat y un *causeur*. ¡Quants estudis no representa donchs la tasca del crítich dels nostres temps; y quin refinament de bon gust necessita per complir-la á consciencia! Perque 'l crítich, ademés de sa sòlida preparació científica, may ha d' olvidar qu' es un preceptor del literat, un intermediari entre aquest y 'l públich y un educador del gust general; que fent crítica ha de fer també literatura, es á dir, posar molt de sí mateix en sos treballs, de manera qu' en ells s' hi transparente l' home de lletres y l' home de mon, social y ameno; lo preceptor modern, qu' es tot lo contrari del rígit *dómine* d' altres sigles.

L' Yxart, dintre del camp de les literatura catalana y castellana, fou un crítich modern y modernista en la bona acepció de la paraula; es

més, fou l' únich crítich ben equilibrat d' Espanya que tingué lo sentit de lo modern; per temperament, era un espiritual y un *dilettante* á lo Jules Lemaître; per educació, un acèrrim partidari de la veritat y de la emoció en les obres artístiques, contrapesant los excessos de la imaginació nua; per elles lluytá tota sa vida. Volia que l' artista fós sincer abans que tot, que 's dexés governar pel cor més que pel cap y desterrés llochs comuns y procediments rutinaris; com á filla l·legítima de la sinceritat estimava després la naturalitat; res de afectació, de dexarse inflar per les *sesquipedalia verba*, ni per la mímica descompasada, ni per la cantarella declamatoria, ni per sentimentalismes retòrichs y cursis. La sinceritat, per ell, radicava en la emoció y d' aquesta manera fugia de les formes afectades y s' acostava á la expressió més natural y sincera.

Aquesta fórmula creyém que dona la mida justa de la teoria que corra com sanch ben globalada per tots los treballs crítichs del Yxart; sos cinch tomos de *El año pasado* y son admirable estudi sobre *El arte escénico en España*, son eloqüentíssimes aplicacions d' aquesta fórmula á la declamació, la lectura y la oratoria, á la literatura y al teatro. Ab son estil flúit, ameno, plé de color, de relleus y de *nuances*, s' atregué totes les simpaties; ab son criteri ample y flexible dintre de son elevat punt de vista, s' acredita ben prompte com á pensador, y ab sa honrada sinceritat de crítich enemich, per sistema, de la sátira com á procediment educatiu, per més que son temperament se manifestés molt sovint inclinat á un deliciós humorisme, se guanyá tot seguit lo respecte de tots.

He parlat del Yxart com á crítich sense examinar sos set llibres de crítica y demés treballs escampats per diaris y revistes. Més que de les obres, vos he parlat del autor per la senzilla rahó de que m' era més fácil, tenint ja de temps estudiada la concreció de son criteri per haver llegit tots sos treballs y haverme instruit en ses converses.

Per últim, ab l' objecte de dèxar perfilada la fesomia literaria de l' Yxart, hauríam de parlar de ses poesies y de sos quàdrets en prosa en número desgraciadament massa escàs pera que poguém estudiarlo com á poeta y com á novel·lista. Mes algú ha dit ab innegable veritat que una sola poesia basta per immortalisar á son autor; hi ha poeta francès que s' ha fet immortal per una sola quarteta y com axó dels versos *non numerantur sed ponderantur*, podém assegurar que l' Yxart ab ses poquíssimes poesies y especialment dues. *Gaudeamus* y *Papallonas*, figurará en les antologies catalanes com á poeta esquisit, de gust irreprotxable y de sentiment sincer. Com á novel·lista nos dèxa uns quants quàdrets d' una observació justa, de... mes are me 'n adono de que faig crítica de *clixé* y es verdaderament una profanació de la memoria de l' Yxart dedicarli tant miserable obsequi.

Llegiu los tots sos treballs, que 'ls apreciaréu millor ab vostre franch judici que ab la companyia d' aquest guía cansoner, assaborint una á una totes les bel·leses de son estil, les clares subtileses de sos conceptes y la honrada y amena

esposició de son sà criteri, y en tot descobriréu al Yxart, al *Pepe* Yxart tal com era en son interior y en sa vida privada consagrada al art y als amichs. D' ell podria dirse com s' ha dit últimament del esmentat crítich francés Jules Lemaitre: «Lo millor de les obres de l' Yxart es l' Yxart mateix.»

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

AB MOTIU DE LA MORT

DE MON BENVOLGUT AMICH EN J. YXART

Oh, Llum!... Oh, Vida!... ¡Salve!
Ja ve l' Estiu que les flors te prometen; ja ve l' Estiu ¡oh, Terra! y ve per tu!...

Les darreres flors de Maig coronan son front que resplandeix; ve alegre y somrient y, d' un troç lluny, ans d' arribar, ans d' abraçar-te ¡oh, Terra! ja t' aboca á la falda 'ls primers fruyts, dolces primícies de l' abundós esplet d' amor que t' porta!

¡Salve, oh Terra!... L' Estiu t' abraça; brilla en tos ulls un inefable resplandor de gloria, y... ¡qu' ets d' hermosa!...

Que n' ets d' hermosa ¡oh, Terra!, ara que l' Estiu, portante entre sos braços, t' axeca de l' abisme, t' alça amunt, t' acosta al Cel!

¡Prop del Cel!... Tan prop del Cel ¡oh, Terra! may t' hi veres!...

May, may tan prop del Cel com ara que 'l pés del fruyt fá vinclar dolçament les branques del fruyterar ombrivoll!...

May, may tan prop del Cel com ara que 'ls camps espigats onejan suaument com un mar d' or y esmeragda!...

May, may tan prop del Cel com ara que 'l niu entreteixit per l' Amor se gronxa al cim del roure centenari com una flor de cap de brot!

¡Oh, Niu de mes amors, posat entre cel y terra al cim altíssim de l' arbre pompós de mos desitjos!...

¡Oh, Flor maravellosa de l' arbre de la vida!... Dolces amors, amistats santes, ditxa inefable, goig diví, si durasseu sempre, sempre!...

Mes ¡oh, Dolor!, la ditxa es breu.

Germana de l' Amor es ¡ay! la Mort que may 'l dexa;

Va sempre darrera ell silenciosa;
Vola suaument, l' alé d' ayre que al passar mou ab ses ales fá estremir lo fruyterar y, ara l' un, ara l' altre, los fruyts cauen!...

Vola suaument, atravessa 'ls llarguíssims sementers; la seua dalla ferida pel sol llueix com un llampech y les espigues s' esmortexen!...

Vola suaument, al véurela passar ales estes, la fillada del niu fuig esglayada!... Adeu, dolces amors; adeu amistats santes!...

Oh, Sers amats, y quina escampadissa!
¡Perque estimarnos tant si havíam de de-xarnos!...

Los ulls esclatan en plors y 'l cor se fá boçins!

¡Oh, Terra!... L' Amor t' axeca de l' abisme, t' alça amunt, t' acosta al Cel, mes ¡ay! que no hi arribas!

RAMÓN PICÓ Y CAMPAMAR.

LLETRES DE DOL

EN aquestes hores de congoxa me conforta 'l recort de que l' Yxart obtingué la mia adhesió intelectual quan tot just hagué 'l baptisme de crítich y sense qu' ell tingués conexement de la meua devoció intensíssima. Entre l' Yxart y qui aquestes ratlles ompla hi havia una relació de idees tant espontánea, tant sencera y tant lligada, que no guardo en la memoria una sola discrepancia pertocant á punts de vista literaris. De lluny y en privat, admirava ab tota la plenitud del meu afecte al genial escriptor tarragoní, y era tal l' atracció que 'm provocavan los seus escrits, que persones de la mia intimitat,—qui llegexen LA VEU DE CATALUNYA—podrien respondre de les expansions que 'm permetia á cada treball que l' Yxart publicava.

Anys després, nos coneguerem y la presentació's feu sense 'ls ceremonials de rúbrica, pero les circumstancies que m' havien tret de Barcelona no m' dexaren gosar del seu tracte freqüent. Nos escribiem poch, mes quan la ploma corria no hi planyiem res. La darrera carta que rebí d' ell es del 21 de Octubre del 94 y, referintse á la sua obra sobre l' art escénich, me deya: «de algun temps ençá vaig veyent també possible y llegítima la restauració de un teatre poétich, ideal y *artistich*, prenent aquesta paraula com oposada á la imitació viva y artística, igualment *de ló real*. Lo que tracto de aclarar y fixar es que no deu may confondres aquexa restauració espléndida y lliure ab los lirismes rebregats y de cervell de un Echegaray ó un... *Un Sueño de una noche de verano*, perfectament; un *Puño de la espada*, *vade retro!* Tot hi cap en lo teatre, menós *lo fals*, no per *irreal*, sinó per grollerament sentit, fruyt de imaginacions infantils que prenen per héroes grandiosos á qualsevol capitá manaya sols perque no porta barret de copa y va vestit de vermell. Aquest es l' error que pretench combatre, apart de algunes altres dificultats que ha de oferir aquexa restauració mentres no's donga á conexer un géní digne de aquest nom.»

Faig esment de semblant confessió del seu pensament—no rectificació, sinó puntualisació y ampliació del seu criteri estètic,—pera que 'n prenguen nota aquells llepa-fils que després de la mort del Yxart han dit d' ell que capia 'l realisme sense limitacions. Y posat en aquest cas, dech declarar qu' he sentit doblement la sua mort, no perque haja dexat de arribar á aqueix ó á l' altre terme,—que l' Yxart arribá ja per tot,—sinó perque morint tant jove no han pogut acabar d' enterarse d' ell molts que l' alabavan sense entendrel y alguns que l' atenuavan per escrúpols de beata farinera. La pérdua del Yxart

es més de dordre perquè 'ns dexa orfes de pare y mare, á mercé de un estol de *mestres Tites* qu' encare gasten dexuplines, barretineta d' estám y sabates de simolsa.

Altrament, Catalunya no s' ha fet pas càrrech del gros descompte que han sofert los seus cabals de cultura. L' Yxart era de aquells qui no poden enganyarse ni enganyarnos, puig treballava á consciencia plena. Podrán alguns dissentir de les seues opinions personals, d' aquelles que constituïen lo patrimoni doctrinal d' un escriptor, pero quan ell discorria ho feya per compte propi; quan ell donava 'l seu parer sobre un llibre, encertava sempre. Se li ha de reconèixer una veracitat rigorosíssima y una ingenuïtat irrecusable; y essent aquestes qualitats les que acreditan y enaltexen al crítich, d' altres de no menos válua en posseïa l' escriptor. L' Yxart era, sobre tot, pulcre y transparent; concepte per ell emés no necessitava intérpret ni comentarista, puig no podia expressarse mellor ni ab major concisió. Lo seu estil me feya l' efecte,—y valga la comparació,—de un de aquexos tipus que vesten be, pero ab elegancia no forçada, ab naturalitat ingénita, sense adobs ni coloraynes, ni deure al sastre un sol argens de ingeni. Tot lo que produhía era sava, tot fluhia directament del cervell, vessant arreu potencia intel·lectiva. Lo seu criteri ample y penetrant s' exhibia ab igual autonomia sempre. Al posarse á escritre no consultava als tractadistes, no 's subjectava á un sistema substitut de altres sistemes, no demanava ajuda á cap autor de renom, sinó qu' ab entera llibertat veyia y describia, sentia y exposava lo sentit, escoltava á les parts y dictava sentència. May més l' art y les lletres se trobarán devant d' un jutge ni tant independent ni més expert.

Cal de debó calificarlo de talent excepcional, puig en la percepció de l' activitat creadora, de que parla Arnold, hi trobá extensions que en Taine ab tota la sua atlética vitalitat crítica no arribá á precisar may. No dich açó perquè pretenga fer passar al Yxart com á divulgador exclusiu y metódich de principis estètics, sinó perquè aquests principis encarnaven en les seues obres sense evocació deliberada. En lo treball més reduhit, en l' article més lleuger hi estaven examinades les idees noves y lluminoses, filles naturals del seu temperament que, al entregarse á la observació y anàlisis del talent agé, no sabia ni podia condemnarse á esterilitat. Per açó repetesch que Catalunya no ha comprés encare prou be lo que ha perdut. Literariament, l' Yxart feu més regionalisme que tots nosaltres plegats bregant aquí en lo rovell del ou. Lo seu crèdit s' escampá per altres terres, y allí ahont anava lo seu nom y la sua rúbrica subscrivién la fé de vida de un autor catalá ó una alegació vigorosa en favor dels mérits intel·lectuals de Catalunya. Les seues preferencies, les seues predileccions, totes les seues energies les reservava per la nostra regional literatura. Apart de lo qu' escrigué en catalá, véjas l' index de lo publicat en la colecció de *El año pasado*, véjas lo discurs del Ateneu sobre 'l tema *La Exposición por fuera*, véjas darrerament *El arte escénico en España*, ahont, tant bon punt se li presenta ocasió apro-

piada de parlar de Catalunya, fá constar que abans que 'ls castellans escatissen si la novela era adaptable al teatre y si un novelista podia tenir aptitut pera transformar ses creacions en drames, aquí ho haviem discutit; y que, abans qu' á Madrid s' adonessen de l' Ibsen y d' en Maeterlinck, nosaltres ja 'ls haviem traduhit y portat á la escena. De tal manera arrelava en l' Yxart l' amor á la terra que no sabia prescindir de manifestarlo encare que fos indirectament, per senzilles insinuacions, pero quan lo manifestava ho feya sense sortirse del seu pausat característich. Es clar que sovint no concordava 'l seu pensament ab les exhibicions del regionalisme, fins al extrém de que en ocasions semblá qu' usava de massa duresa en certs judicis, mes déu tenirse en compte que precisament açó prova la seva altesa de criteri, qu' precisament açó justifica y avalora 'l seu patriotisme, puig volia demostrar que 'l sustentava en racionals fonaments, y que, pe 'l camí que prenguéssim nosaltres ell no hi havia de passar, si 'l seu enteniment se li oposava. Després de tot, la diversitat de opinió no escloueix del cor lo sentiment de pátria, y á mi 'm consta que l' Yxart tenia aquest sentiment molt viu, y molt candorós; pero lo qu' al meu propósit interessa, es dexar consignat què, mercés á les atencions que li merexia tot lo de casa y gracies al prestigi que l' Yxart adquirí l·legítimament fora de aquí, los nostres lletrats y 'ls nostres artistes, les nostres costums y 'ls nostres avensos foren coneguts y estimats en un grau d' extensió que nosaltres difícilment ho hauríem conseguit.

Y are, llegidor amich, no 'm demanes que segueasca avant, perquè 'm manca pit y 'ls ulls se m' entelan. Per l' Yxart demano jo totes les oracions de Catalunya y per Catalunya diume 'l cor que baxarán del cel totes les benediccions de aquella ànima esplendorosa, digna,—segons dicta la pietat,—de la gloria de Deu y de la gloria dels hòmens.

CLAUDI OMAR Y BARRERA.

CUATRE PARAULES Á LA MORT DE L' YXART

Muy fá vuyt dies que 'l varem dexar en lo lloch del etern repós. ¡Pobre Yxart! La seva intel·ligencia poderosa, al servey de la veritat y de la bellesa, ha desaparegut sense acabar sa tasca. Ara qu' estava en plena germinació, l' ha destruhida la mort com á l' arbre carregat de flors qu' arrenca d' arrel una ventada. De tots modos l' obra de l' Yxart se va fent per si sola, mentres ell dorm lo son sense fi; la llevar qu' ha sembrat es bona y tart ó aviat granará, aprofitant tal volta á generacions molt llunyanes de la que va conèixerlo.

Es admirable y gros lo que ha fet nostre malaguanyat amich; estudiar sense mida pe 'l gust de saber, en un pahís en que l' única especulació que priva es la que fá guanyar diners; desentranar la vida y l' estructura de les obres literaries y artístiques ab l' afany y serenitat de l' historich quan penetra en lo fondo de les célules

vitals, en una paraula, instaurar la crítica elevada y ensenyadora en mitg d' un públich que no llegeix ni s' preocupa poch ni molt d' aquexes coses, es un empenyo casi bé heroych. Fer lo qu' ell feya es treballar tant sols per la satisfacció íntima que produheix lo treball intelectual, covant l' esperança de que, temps á venir, algú se 'n aprofitará com d' aquells manuscrits copiats y recopiats pe 'ls frares de la Etat mitjana que van ésser arreu l' aliment més substanciós de la impremta.

L' Yxart la sentia la present esterilitat de sa labor exòtica, donat lo medi-ambient en que vivia, però, á pesar d' açó, treballava ab té perque tenia plena consciencia de que la seva obra no era xorca per més que 'l fruyt se retardés. Qui la veyia una volta, no l' olvidava may més aquella rialleta aguda, mescla de bondat y d' ironia, com la punta d' un bisturí que doloireix y al mateix temps cura, en la que s' reflexava tot son temperament que, davant del aspecte ridícul que se li apareixia deseguit de totes les coses, sentia continguda sa fera burla per l' impuls compasiu que movien en son enteniment les flaqueses é imperfeccions humanes. Açó es lo que fá simpátiques principalment ses crítiques lliures de la crueltat sempre mal avinguda ab la serenitat de judici, en que may apareix l' agressió personal ni la mofa enverinada, per lo mateix que l' Yxart mostrava los defectes, no pe 'l gust de posar al autor en la picota, sinó per procurar l' esmena y evitar la repetició ó l' agravament del mal. En tot lo seu hi glateix la intensa devoció de la bellesa y l' aristocrática repulsió envers la vulgaritat, hi ha un esperit selecte que possehia lo refinament del bon gust y vivia en pugna eterna ab lo sufragi universal de l' art y la literatura.

May més oblidaré lo dia de son enterro. Era una tarde hermosa del mes de Maig, exuberant de llum y d' olors; per tot arréu vessava la vida. Lo tren que 'ns duya á Tarragona atravessava mars de verdors y terres assahonades per la pluja fecundadora; 'l mar qu' anavam vorejant oferia 'l blau enlluernador de ses calmes primaverenques. Tant sols allá, á lo lluny, la negra nuvolada, assombria l' horitzó y l' Arch de Bará, solitari y ronech en mitg de la carretera, y 'l sepulcre dels Scipions, casi amagat entre 'ls pins, despertavan lo recort de les grans edats mortes.

En dies com aquell, sens dupte, havia sentit l' Yxart la delitosa sensació clàssica que tant bé havia expressat sa ploma pintant lo camp de Tarragona.

Quina impressió més fonda la del seu enterrol! La fredor de la cerimonia oficial quedava ofegada á la vista de tants rostres adolorits y davant del dol de tot un poble, que veyia desaparéixer quelcom de que n' estava vanitos y qu' admirava per les llunyanes veus d' alabança, més que pe 'l propi conexement del valor que tenia. Y al seguir lo curs, veyam la catedral esgroguehida per lo sol ponent, plena de les tristeses de la velluria, com guaytant per son rosetó com s' emportaven á son bon amich, al que feya poch li havia dedicat un hymne vibrant d' emoció, y després, totes aquelles ruines de la antiga Tarra-

co, daurades pel temps, les muralles ciclopeas qu' han vist passar tantes generacions sota aquell portal del Roser, qu' es el march més espléndit des d' ahont se pot veure 'l camp de Tarragona.

Al arribar al cementiri, varem sentir una sensació estranya; nos trobavam davant d' un quadro de 'n Rusinyol, lo pintor poeta que 'l va pintar tenint al costat seu l' Yxart, sense sospitar que no havia de passar gayre temps avans de que aquella terra fos doblement sagrada per los que tant admiravam y voliem al inolvidable escriptor. Aquell quadro hermós de 'n Rusinyol desd' avuy endevant nos arribará més endins de l' ànima ab son esclat de sol y sa melangia difusa, y no podrém menos que batejarlo ab un títol per desgracia sobrevingut: «Lo Cementiri de l' Yxart.»

FREDERICH RAHOLA.

Barcelona, 2 Juny 1895.

PERPETUINA

Á LA MORT DE L' YXART

Un altre amich que se 'n va!
Un' altra estreta de má
que la mort ha desunit...
la que 't dono ab l' esperit
la mort no la pot trencá.

FRANCESCH MATHEU.

D' UN ALBUM DE CONFIDENCIES DE SALÓ

(INÈDIT)

PREGUNTES

- 1.ª Quines qualitats estima més en l' home?
- 2.ª Quines en la dòna?
- 3.ª Quin es lo rasgo dominant del seu caràcter?
- 4.ª Com compren la felicitat?
- 5.ª Que es lo qué més voldria?
- 6.ª Quina ocupació li agradà més?
- 7.ª Quines faltes troba més disculpables?
- 8.ª Quin espectacle recrea més los seus sentits?
- 9.ª Quina flor, quina beguda y quin color li agradan més?
- 10.ª Quins son pera vosté lo millor poeta, actor, músich y pintor?
- 11.ª Definexim l' amor.
- 12.ª Definexim la dòna.
- 13.ª Quina opinió té del matrimoni?

RESPOSTES DE D. JOSEPH YXART

- 1.ª La dignitat, l' esperit independent, la fermesa de caràcter, l' heroisme.
- 2.ª La gracia apasionada y viva.
- 3.ª La indolencia, l' apatia.
- 4.ª Ab independencia y gloria literaria.
- 5.ª Escriure bé.

6.ª Llegir quan no tinch ganes d' escriure, y escriure quan no tinch ganes de llegir.

7.ª Les que sols perjudican al qui les comet.

8.ª La mar y las grans multituts.

9.ª No m' he fixat en lo primer; los colors, apagats.

10.ª Lo poeta: diuhen que Goethe es lo primer de fá molt temps, y he de dir que Goethe, no hi há remey. L' actor: Coquelin, com art;

Novelli, com forsa. Lo pintor: Rembrandt, Goya, son los meus predilectes.

11.ª Una atracció física, que no sé com es causa d' una gran, indefinible poesia, y devegades, molt poques, de sentiments d' abnegació, de noblesa.

12.ª Astucies de noy, mentides de noy, vanitats de noy, cor gran é intuicions de geni.

13.ª Es impossible que vagi bé del tot; ha d' ésser una casualitat.

1892.

CARTA Á N' ANGEL GUIMERÁ.—POESÍA DE JOSEPH YXART.—ILUSTRACIONS DE J. CABRINETY.

FRAGMENTS

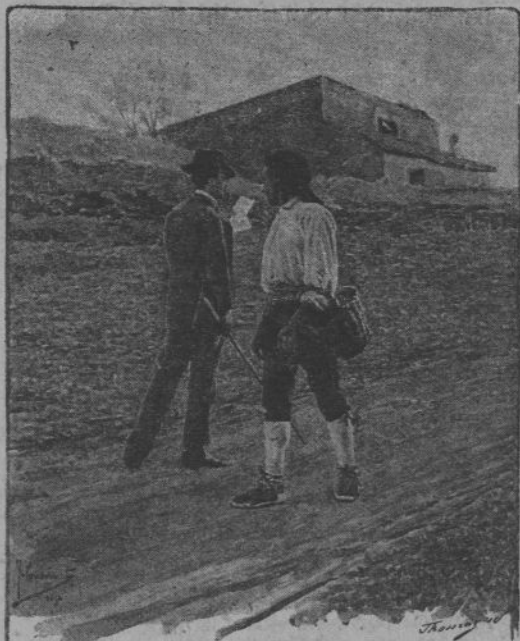
Quí m' tens com sempre—des que m' has escrit,
sens sortir de casa—y á les deu al llit;
com pres qu' entre 'ls ferros—espera clemencia,
veyent passar dies—ab santa paciencia;
es tota ma feyna—l' anarlos contant;
á cad' un que 'n passa:—*¡va un altre!... ¡endavant!*
A la matinada—¡com lo veig venir!
á la nit, l' enterro—y m' poso á dormí;
y n' espero un altre—pera fe 'l mateix:
ab aquesta feyna—¿quí no 's diverteix?
Quan finexi octubre—ja haurán passat tots;
tornarém á veurens—bon punt sigan morts.
Axó al menys confio,—qu' á voltes, minyó,
aquets morts enterren—al enterradó'.

No tinch altra angunia ni més impaciencia,
que rebre á la tarde—la correspondencia.
Per ella camino—tres quarts cada día;
d' aquí fins al poble—no és llarga la vía.
Al portal m' assento—de casa 'l fuster;
cada home que oviro—me sembla 'l carter.
¡Quin goig, quan arriba!—¡quin batre fa 'l cor!
En sas mans me porta—la vida ó la mort.
«¡No hi há res!» Me mata—son sech: *no hi há res*.
Casi més valdría—que no m' ho digués;
¡oh! ¡quant millor fora—que passés de llarch!
Jo me 'n tornaría,—si trist, resignat...
Mes, quan sonrientme—cap á mi s' atansa,
davant d' ell camina—l' alegre esperansa;
llavors li daría—no 'l quarto que 's cobra,
sinó una fortuna—que 'l tregués de pobre,
que dol pobre veure—á qui m' fa tant bè;
¡qué n' es de simpátich—llavors lo carté!
D' un sol cop de vista—ja sé qui m' escriu;
no més per la lletra—coneix lo que m' diu.
De retorn camino—llegint neguitós;
cada ensopegada—tremola 'l meu cós.
S' exten per la vía—la vasta planura,
coberta de pámpols—d' alegre verdura.
Al lluny, en la serra,—damunt d' un turó,
d' una foguerada—lo darrer garbó,
guspirejant crema—lo sol que s' en va,
reflecta la volta—la claror que fá;
mes passo sens veure—¡tal es mon anhel!
ni á mos peus la plana,—ni demunt lo cel.
Un núvol m' envolta;—no sé ja ahont me trobo;
es encens que llensa—cada carta qu' obro.
Mil recorts y somnis—volen al entorn:
¡qué m' fa aquella postal!—¡qué m' fa l' horitsont...!
Lo núvol me 'ls tapa;—quan vaig caminant...
altres espectacles—tinch al meu davant:
de tot Barcelona—l' alegre burgit,
¡fanals en renglera,—la Rambla á la nit!

De sobte, á la porta—me trobo d' un mas,
un gosset que lladra—me fa aturá 'l pas.
¡Desfeta la boyra!—¡Oh somni crudell!...
á mos peus la plana,—damunt meu, lo cell!

Camino, camino—empés per la nit,
lo barret enrera,—descordat lo pit;
á una má una canya,—los plechs á altra má;
la gent des de 'ls masos—me guayta passá'.
Pagesos que trobo—¡creurán que deliro!
esferehits me miren,—esferehit me 'ls miro.

«Bona nit» me diuen—«ab la companyia!»
los somnis saludan—que ab mí fan la vía.
Per tot la tristesa—s' exten poch á poch,
aquí barren portes—allá encenen fòch;
¡com lo fum s' enlayra—tranquil, vertical,
sobre 'l groch del fondo—d' algun caminal!
Un gos lladra un altre:—l' altre respón já,
¡lladruchs melancólichs—que 's perden enllá!
guardes de masies—que á la porta oberta
criden l' un al altre:—¡centinella alerta!
Si trobo algun jayo—á un matxo muntat;
de lluny sembla un moro—que fa feredat;

calses y camisa—blanch com l' albornós,
les cames creuhades—y la fàxa al cos,
remangat de brassos,—colrada la pell,
lo matxo que 'l porta—més alt que un camell:
pigarols du 'l matxo—que va repicant,
lligada á la albarda—l' arada penjant.

Quan tota la plana—la fosca ha engolit,
un llum entre 'ls arbres—clareja esmortuit,
un llum entre 'ls arbres—qu' envoltan un mas,
per una finestra—que no 's tanca pas.

Tot sol, mentres dormen,—vetllant quedo allí:
les cartes llegides, les torno á llegí.

1879.

PASSEIG PE 'L MOLL

(D' UN LLIBRE INÉDIT)

Lo moll, llenca de terra estreta y llargaruda
que no figura en lo mapa, vist des de ma
ciutat natal, y de lluny, té la forma d' una
dalla sobre 'l mar.

Aquest s' esten á una y altra banda presentant
dos aspectes completament distints. Fora 'l port,
mogut y estrellant son onatge en les roques;
dintre 'l port, plá, tranquil, transparent com un
llach. Si un lleujer ventijol lo rissa sols logra

produhir en sa planura sombrejades clapès aquí
y allá, com les rissades clapès de pel respallat al
revés.

De part de fóra, 'l mar se pert en l' horisó, y
aixampla de cap á cap sa línea recta tirada á
dret fil sobre 'l cel, però á dins del port té per
límit la costa, una franja de verdor de la cam-
pinya que, paralela al moll, ficantse més endins,
fent revols y reconades, trenca després y 's dis-
fuma al lluny. La població s' esten á la espatlla
entre 'l moll y la costa.

Allá á la cayguda de la tarde lo paisatge es
preciosíssim. Un sol esplendent l' ilumina, un

cel rialler s' enmiralla en aquelles aygues, dilu-
hintse ab un blau clar, puríssim, casi blanch, y
tenyintse en tota la ratlla del mar ab impercep-
tibles gradacions del viola y rosa, suaus, inde-
finibles. En l' ayre pur, humit y salitrós, totes
les siluetes adquirexen la nitidesa y precisió de
la *cámara-oscura*, y quan lo sol se pon, l' espec-
tacle que 's produheix es espléndit.

Lo sol, á la posta, concentra en son disch
rodó sa llum viva de metall fos á la temperatura
blanca. Allavors, una ampla ratxa de polsim
d' or cau com pluja suavíssima sobre les ones,
mentres los últims raigs encenen, inflaman, lle-
pan ab vives tires de llum tots los objectes del
quadro; al lluny los vidres de les torraxes,
aprop les blanques casetes de la sanitat á la en-
trada del port, los arbres dels barcos, los cascós,
enquitranats y pintats de negre lluhent que
reflecten en l' aygua grans taques negres com
glopades de tinta, y 'ls tochs del sol enfonzantse
ab tremolor serpentina.

Al moll ¡quina vida y animació en aquella
hora, ab la carga y descarga! ¡quin formigueig
de gent; capatassos, camálchs, mariners y car-
reters anant y venint entre 'ls carros, les botes,
les dogues, les piles de taronjes ó bacallá! En
tota la llargada del moll, algunes tabernes im-
provisades ab quatre pals y un parell d' estores
podrides. Los carrabiners ab guants verds y molt
estirats passejan de grupo en grupo; al mitj de
la feyna de descarga, una tauleta ó una báscula
y algú que apunta ó compta. Y 'ls barcos gron-
xantse en l' aygua, y 'l sol pönentse.

¡Quántes vegades he contemplat l' espectacle
desde la matexa punta! La punta té quelcom de
islot solitari, ab sa gran llenterna entre 'l rocám
de l' embocadura. Allí no hi arriba la remor de
la descarga, ni 's té enfront altra vista que la
costa hont se pon lo sol, ó algú *yacht* anglés,
lleujer y bonich, anclat fora del bosch de mástils
del centre. En lo bell punt en que vá á pòndres,
d' allí s' ha de veure 'l sol. Ja vá estrenyent sa
estela lluminosa, compacta al lluny, aquí á nos-
tres peus partida á trossos com bossinets de mi-
rall, sobrenadant entre 'l nácar y la sabonera de
les ones. Un oreig suau y fresch os besa 'l front
y dringa la cadena qu' amarra 'l *yacht* ab lo me-
lancólich xipolleig de les ones que s' agitan un
moment abans de dormir-se. Aquesta es l' hora
en que l' horisó 's tenyeix de colors de rosa mar-
cida y tot ressaltá ab més precisió; aquesta es
l' hora en que la remor del aygua es més dolça
y més trista; fins se sent lo gotejar de les roques
després d' una lleujera branzida del aygua, que
espargeix més forta olor d' ostres y quitrá. En
aquest' hora, en fi, tornen les barques de pes-
car... Ja tornen... Les heu vistes sobre la planu-
ria del mar tota la tarde, aquella escuadra de
blanques veles llatines, com vol de gallinetes...
Eren lluny, lluny... Ja son aquí... La vela que
semblava com una petita ala de colom, passa
per devant de la punta com un inmens fantasma
que tapa 'l sol, y esten sobre d' ella un instant
una vasta ombra. Lo barco, que semblava una
closca, s' engrandeix, y sentats en la popa veyeu
als mariners sopant mentres fan via y arriban á
l' orella sos renechs y ses converses. Y l' ampla
estela remoreja rera 'l barco, trencant l' onatge

ab una glopada vastíssima de sabonera, y men-
tres la vela se vá allunyant dintre 'l port, ne
passa un altra, y un altra, com llarga professó
de fantasmes gegants, com magestuosa filera de
frases ab colosal caputxa... Y 'l sol se pon... Lo
ayre bufa més fort y més fret; un últim raig
guspireja en la escuma, s' evapora en lo zenit
enrogint un pobre nuvolet, y les ones s' ador-
men.

En l' esblanquehida atmósfera de la celistia
sols puch distingir lo *yacht* que segueix gron-
xantse. Sona á coberta un acordeon tocant sona-
tes ingleses. L' escassa tripulació, lluny de sa
patria, fent escala d' una nit en un port de ter-
cer ordre, mata 'l temps com pot, mentres jo,
sentat en l' escollera, tot sol, sol com qui diu en
mitj del mar, me dalexo escoltant aquella mú-
sica. ¡Que dolça, que trista en aquell hora, bres-
sada per les ratxes de vent que ara la porten
cap á mí, ara la confonen ab lo remoreig de les
ones adormides, que clapotejan á mos peus!
¡Per qué té aquest atractiu pera mí aquella tona-
da melangiosa del Nort, sota 'l cel del Mitjdia,
en un port de tercer ordre, lluny los tripulants
de sa patria, fent escala d' un día!

Quan m' also pera empendre la tornada, venen
cap á mí un vell anglés ab un senyoreta de bras-
set. Son tripulants del *yacht*; los dos tipos de
sempre, los tipos d' anglés á Espanya: ell, ab la
cara de tots los retratos del *Grafick*, la barba de
mariner, vermell com un pebrot, amples espat-
lles, grans peus, y caminar xaparro; ella una
miss tota esllanguida, vestida ab un *wather-
proof*, y sens altre gallaret que 'l vel del som-
brero que esbatega ab lo ventijol.

A un crit d' ell responen los del *yacht* y s'
acosta la llanxa; hi entran, xipollejan los rem-
s á compás, y s' allunyan, dextantme en lo moll
solitari, encantat, embadalit. ¡Cóm me 'n aniria
ab ells! ¡Qui sab ahont serán d' aquí vuyt días!...

De retorn, trobo algú que altre pescador de
canya que ha passat la tarde entre 'l rocám;
algú mariner vell dels que se solen véure per
les platjes y 'ls ports, contemplant la mar hores
y hores, com qui contempla encisat una estima-
da. ¡Pobre vellet que sent l' anyoransa de tanta
grandesa, de les tempestats y 'ls viatjes!...

Si gosés, l' abrassaria.

J. YXART.

ALS NUVIS FULLEJANT L' ALBUM

(INÉDIT)

Com á la vora d' un riu
guaytant corre l' aigua clara,
contemplant en son mirall
núbols, colors y celatges;
jo os veig acotxar las testas
en un sol pom acopladas,
demunt l' álbúm mitg-obert
en la cambra solitaria;
jo os veig mirar encisats,
reflectit en estas planas,
tot un cel de poesia
que en sa blancor s' enmiralla.

Com á la vora d' un riu
guaytant corre l' aigua clara,
veuriau al fons del fons
trémolosa vostra imatge,
vostras caras somrient
en un sol pom acopladas;
sota 'l cel de poesia
que en est álbúm s' enmiralla,
al fons del fons trobareu
quelcom de millor: vosaltres.
Sí, més que en tendras cançons,
mes que en dibuixos y ratillas,
hi ha un mon de colors y encisos
en lo goig de vostras ánimas,
en vostras caras somrient
en un sol pom acopladas,
demunt l' álbúm mitg-obert
en la cambra solitaria.

1885

J. YXART.

L' YXART

SEMPRE 'm sembla que se m' ha de presentar al devant ab la boca mitg oberta per aquella rialleta que, no sé com, resultava irònica y carinyosíssima al mateix temps: se 'm acosta gronxantse un xich al caminar; lo cap decantat ab indolencia, les mans cargolant lentament lo cigarret de paper: y m' emprén ab aquell enrogallat y esforçat *Olaa!* que axamplava 'ls esperits y convidava á la intimitat.

Ab tot y ab axó, á mí, l' Yxart sempre m' havia imposat una mica: la expressió de la seva fessomia, mentres un li parlava, era constantment com si ell anés á dir sobre l' objecte de la conversa alguna cosa que tenia ben pensada pero que no la volia dir fins que un hagués acabat d' explicar-se del tot. Axó 'm pertorbava: procurava acabar lo millor que podia, y 'm quedava interrogantlo ab lo meu silenci, impacient per la paraula que li endevinava á punt de sortir dels llabis. Ell encara la retenia un moment, brandant un xich el cap y com cercant la expressió definitiva, la més justa; y desseguida deya una cosa clara, precisa, categòrica, que, de moment, un no trobava res que afegirhi ni objectar.

Recordo que, ara fá quatre anys, quan lo gran éxit de *Pequeñeces* del P. Coloma, un vespre en l' Ateneu, jo tractava d' explicarli la meua impressió sobre aquella novela: lo que m' havia agradat é interessat, tot trobanti un no sé qué de fluix, de superficial, d' inconsistent que no 'm satisfeya: jo, aquells tipus de la novela no més los veyia per fora; la personalitat, lo temperament me resultaven incomplets; lo medi en que 's movían mancava de força, d' intensitat: tot plegat ho trobava baladí, y en moltes coses, fals... y ab tot y ab axó, ho havia llegit ab gust y ab interés fins al cap de vall: y aquí eran los meus apuros pera esbrinar la estranya complexitat de la meua impressió.

Ell que al últim me diu: «Ja veurá; *Pequeñeces* son una sèrie de quadros y tipus á la acuarela, ab tot lo de incomplet, de poch fet y fins de convencional que aquest procediment se porta;

peró també ab la seva frescor, simplicitat y espontaneïtat atractiva. Dintre d' aquest gènere reconech un gran valor en *Pequeñeces*.»

Era axó, era justament axó la impressió que jo no havia sabut definir-me: ell me la vá aclarir y precisar per sempre més ab moltes menos paraules encara de les que jo he posat pera explicar lo seu pensament.

Y lo notable era que coses tan justes y tan ben pensades les deya sense sombra de *pedanteria*, sense énfassis, ni com aquell que fá un descobriment; peró tampoch ab tímides restriccions ni atenuacions, ni afectant modestia ó desconfiança en si mateix: nó; les deya ab convicció, ab naturalitat, ab una certa lleialtat intelectual que atreya, y que descansava la intel·ligència.

Gosava fama de burleta graciosíssim, y ho era: peró les seves burles no tenien res de la murmuració verinosa y dita ab veu baixa, ab les que 's fereix á un ausent á trahició: no eren un *xíu, xíu*. Eren burles en alta veu, franques, generoses (si val á dirho axís), transcendint més á les idees generals que á la persona del criticat. De modo que feyen l' efecte de que aquest les podia sentir y, tenint bon gènit y enteniment de certa altura, ell mateix havia de participar de la rialla general; y si tenia mal gènit ó l' esperit poch ample, podia enfadarse una mica y fins molt de moment, peró may havia d' enemistarse irreconciliablement ab l' Yxart, qui, ab lo cap ben alt, podia allargarli la má desseguida, y l' altre estrényerli sense baxesa. Per açó, un disfrutava tant sentint les seves bromes: n' assaboria la gracia y no sentia cap remordiment de que allí 's fés mal d' amagat á ningú.

Lo seu esperit era noble perquè era fort, y ¡duya una empenta de vida!... No fá pas molt temps, quan ell encara no 's pensava estar mal com estava, un día vaig trobarlo á la Rambla y 'm va parlar tot animat d' un nou remey ó tractament que pensava seguir y que creya que li havia de treurer aquella afonia tan tossuda. —¡Hém de cridar! ¡Hém de cridar!—deya, ¡pobre! ab la cara tota ilusionada y esforçant cómicament aquella veu... que volia tornar á ser veu...

Y que no ha tornat á serho... ¿Ni ho tornarà á ser?... La fé ab un altra vida, ab una continuació d' aquesta vida, se 'ns imposa pel gran amor que tenim al nostre viure; y al imaginar aquella continuació, per força hem de manllevar formes y sensacions á nostra actual existencia. Per açó á un li sembla que, al travessar lo llinyar de la vida nova, té de trobar desseguida als morts que ha conegut y estimat, y que 'ls té de tornar á veure, tals com ja 'ls conexia. Per açó, ara 'm plau imaginar que quan aquesta hora arribi, del grupo dels que m' esperin, n' ha de sortir l' Yxart, lo mateix Yxart, tal y com jo, 'l vaig veure á la Rambla l' última vegada; y que se m' ha d' acostar ab aquella rialleta, gronxantse un xich al caminar, lo cap decantat ab indolencia, y m' ha d' empendre ab aquell fort y enrogallat: *Olaa!*

La mort es una cosa tant incomprendible! Y no obstant, com tota lley de la naturalesa ¡deu ser una cosa tant sublimement senzilla!

J. MARAGALL.

UN ARTICLE DE "EL ATLÁNTICO"

EN la impossibilitat de traduhir, ni extractar sisquera la partida interminable de solts y articles qu' á la premsa de fora Catalunya ha inspirat la mort del plorat amich en Joseph Yxart, publicuém á continuació una *gacetilla* (títol ben humil per cert) de *El Atlántico*, de Santander, firmada per lo conegut escriptor montanyés que 's firma *Pedro Sanchez*, segurs de que sa lectura satisfará molt á quants estimen y desitgen veure honrada la memoria del plorat artista catalá.

Aquest article lo considerém com una de les tantes y mellors probes de carinyo, de respecte, de admiració y de justícia que la premsa castellana, ab rara unanimitat, ha dedicat al difunt.

Permétisens, donchs, agraphirles y correspondreles, una mica, traduhintne tan sentida mostra.

Diu aixís:

YXART

(GACETILLA)

Al perdre les lletres catalanes á son Sant Pau y la literatura espanyola á un dels seus crítics més insignes y al perdre nosaltres, per sempre, un dels nostres més ilustres é indulgents amichs, al nostre favorexedor constant y més decidit protector, no estranyará ningú que des de aquí li rendim l'últim tribut d'admiració y afecte, sinó en la forma que requèren sos mérits, ab lo sincer dolor y fonda pena que 'ns ha causat sa mort.

Al morir are l' Yxart, víctima de malaltia traydora, que 'ns lo pren en plena joventut, los d' aquest periódich, y en general, tots los escriptors de la Montanya, hem vist quelcom més que sucumbia, al bó de la vida, en los dies de les grans empreses, á un home capás de les majors, per sa ilustració, per son talent privilegiat, per sos nous y vigorosos dalits, puig hem vist allunyar-se per sempre aquell cor noble, entusiasta y generós que lluytá més d' una volta en benefici nostre y bregá, per nosaltres, en més d' un moment d' apuro.

Jo de mi, á part d' altres favors íntims, no podré olvidar may ni la atenció, ni la carinyosa acullida, ni 'ls constants y ressonants aplaudiments que li meresqué 'l llibre *De Cantabria* tan mal comprés en sa mateixa terra, y avuy, al entrar lo noble crítich en la eternitat, me sembla que mon agraphiment creix y faig meu l' agraphiment de tots sos obligats; sense contar ab que fora d' açó y ademés d' açó, que sols se diu porque ja ell no ho pot llegir, sa mort, eixa sobtada mort, que ha malmés, encare que ja queda prou per admirar ab lo que 'ns deixa, un dels escriptors de més válua, es una magna y veritable desgracia pera tots los aymants de les lletres.

Podrá quedárloshi á aquestas, escriptors més briosos, més brillants, més eloqüents, si 's vol; però no 'ls hi resta un crítich de la moderació, la calma, lo bon sentit, lo clar judici y 'l desapassionament del malaguanyat Yxart; un dels escriptors que veyá y parlava més clar, que pensava mellor lo que deya, qu' estudiava mellor lo que pensava, que més fugia d' artificis y convencionalismes, qu' en lo fondo, en la essencia, en la entranya, malgrat tots sos modernismes y malgrat sa ciencia francesa, era ben pur, espa-

nyol de mena, senzill, franch, honrat, y enemich de cascabells y vanitats y oripells y farses y reputacions mal adquirides.

Com crítich que s' espliqués clar, á Espanya no tenia rival, per abstrusa y difícil que fos la materia de que tractés; pochs com ell per analisar sèriament un llibre ó un drama y ferne entendre al lector vulgar lo qu' aquell valia ó no valia; pochs també pera treure caretes com ell les treya, ab lo major respecte y cortesia á qualsevol figurota d' anomenada falsa, ja fossen oradors, ja fossen cómichs; y, per últim, ningú, ni la Pardo Bazan, casi, casi, ni *Clarín*, ha lograt com ell ensenyarnos als d' aquí lo que 's pensa y s' escriu fora d' Espanya: puig plé de doctrina, ben educat á la moderna, ab la vista sempre fita en los progressos del estranger, possehit dels nous ideals y 'ls nous dalés, sabia més que ningú fer arribar á l' orella, tan feta com la tenim á la vella música, ecos ressonants de la que per fora dominava.

L' Yxart no era clássich, sinó de 'lo més modernista; pot dirse d' ell que no era humanista, sinó *realista* científich; era enemich declarat de la retórica, del lirisme, de l' afectació, de tota bombolla; reunia totes les condicions de paciencia, d' análisis, de laboriositat, de constancia ferma y saníssims propòsits del geni catalá, tan admirable; y era novíssim, originalíssim, contrari de totes les rutines de la tradició, enemich de totes les exuberancies, esterioritats é hiperboles castellanes, gens partidari de la imaginació esbojarrada y de les fantasies febrosoenques, desconfiat de tota fórmula ó banderí qu' abrigués qualsevolga producció que no fos de son gust reflexiu; y per açó era entussiasta del regionalisme prudent, adversari decidit del madrienyisme farsant que tant mal fá á Madrid, enemich irreconciliable de tots los romanticismes denarits y falsos, y, essent lliberal, molt lliberal, avansadíssim, casi roig, passava ó va passar molt temps, entre molta gent, per reaccionari, sols porque may, jamay, va demostrar gota de sanch de progressista.

Instruhidíssim en arts y en lletres y en tota lley d' estètiques y preceptives, ha deixat en totes ses obres, fins en l' article més improvisat, molt y molt qu' apendre, que meditar, que seguir; ha deixat un fondo inestroncable de doctrina propia, si en sos orígens aprés dels grans mestres, desenrotllada en son potent cervell al caliu de genials reflexions; y ha mostrat de singular manera lo que val, lo que significa y assoleix l' alta crítica, la dels pensadors y artistes, estudiant y examinat llibres, quadros y drames, ab lo cor nèt de passions baixes, los ulls sense ulleres fumades, y sense flaqueses de voluntat ni vicis ó atrofia en lo gust; preferint molts cops sacrificar á la serietat d' aytal sacerdoti, may rebaixat per ell, á escotir menudencies ó á prodigar bromes mortificants, les expansions de son esperit alegroy y finíssim instint cómich, esperit é instint que, si li inspiravan terribles y graciosíssimes sátires tot parlant, jamay dictaren á sa ploma sinó punxoses ironies y brometes templadíssimes y molt cultes.

Ingeniós, agudíssim, plé d' eixes cultes malicies, l' Yxart preferí sempre, no obstant, demos-

trar son seny, son talent, sa clarvidencia, á no pas lluhir lo doll abundant y castís de sa força còmica; xamós en lo dir y en lo pintar y fins en l'analísar calculador y fret, més li agradavan les rahons y 'ls arguments que no pas los acudits, les frases d'efecte y 'ls mots rimbombants; crítich de mena de filosops, no de la de retòrichs ó gramátichs, se ficava molt més en les idees que 'n les paraules y més encara en lo dibuix que 'n los colors y en la carn qu' en los ropatjes; fou sa musa la rahó pura, sa escola 'l naturalisme, son anhel la veritat y sinceritat, son amor y sos entussiasmes la vida, la vida fidelment interpretada en la tela, en lo llibre, en lo teatre; y tot açó, aqueixes preferencies, aficions, escola y creéncies fermissimes que constituíen sa idiòsincràcia literaria tan ben definida y rellevant, se troban admirablement expressades en aquell estil tan net, abundós y facilíssim qu' empleá sempre, en aquell llenguatje correcte, senzill y transparent que com pochs escriptors castellans parlava, en lós molts y brillants prólechs que vá escriure pera les obres clàssiques de la biblioteca de *Arte y Letras*, en sos entretingudíssims é importants anals de Catalunya, que son la més complerta, variada y originalíssima Miscelánea, y, sobre tot, en son magnífich estudi *El Arte escénico en España*, quin volúm segon la mort ha interromput y qu' es, malgrat açó, l' estudi més fondo, més conciensut, més destre, més científich, més artístich y més nou que, en molt de temps, no se escriurá del teatre espanyol modern.

Abans d' ell, de llibre tan notabilíssim, l' inolvidable escriptor tarragoní tenia ja ben guanyat un dels primers llocs de la literatura catalana; era com son indiscutible cronista, son porta-estandart ó heralt ó son llest aguayt y adalit; era 'l guí, 'l mentor, lo profeta, lo jutge y 'l primer sacerdot á qui tots volien y respectavan per lo qu' ensenyava, alentava y dirigia, conservant sempre 'l foch sagrat del patriotisme y 'l art, sens arribar per açó á certs estrems de sos col·laboradors de *renaixement catalá*; però es innegable, per més que la descuydada prempsa se 'n haja ocupat poch, que de la publicació del *Arte Escénico* ensá, l' ilustre autor d' aquesta obra conquistá un altre lloch molt alt en la literatura general de la nació, y 'l qui ja era estimat de tot ella temps há, no sols per sos mérits, sinó també persa cordura, bon seny y aquella moderació que 'l feyen tan simpátich, ocupá llavors lloch de preferéncia entre 'ls nostres mellors literats, representant entre ells ab singular fortuna molt més que la gloriosa bandera d' una literatura regional, l' ensenya y la penosa labor de tota una escola de crítica moderníssima, nova ó rara á casa nostra.

Y així, essent ja reconegut y aclamat entre 'ls doctes com un dels contadíssims mestres de la crítica d' avuy día, com un dels cervells més ben organissats y disposats pera 'l ver renaixement nacional, com una de les inteligéncies més clares y més capasses de cooperarhi activament—que sempre está guaytant per les obres de vuyt ó nou plomes y pera la colectivitat no passa d' aquí—essent, en fi, un dels privilegiats de qui més y mellor podian encare esperar les lletres, puig que tant ja havia fet en tants pochs anys

des de sa vida d' escolar... ha vingut la mort per emportárselen ans d' hora, deixant, sí, un gran buyt en nostra cultura, fonda tristor al cor de sos nombrosos amichs y no menos desconhort á sa patria catalana, mes deixant també defraudada en part á la posteritat, que no veurá ja realisat lo qu' esperavam y gruavam ab absoluta confiansa.

¡Y que trist es açó; aqueixa interrupció d' una labor próspera, feconda, de gran valer; aqueix modo d' acabar soptat y violent d' un ingeni poderós que havia comensat ja á vèncer sempre y no havia arribat á descansar de ses victories; aqueix desaparéixer, allunyar-se, morir en lo bó de la vida, en la plenitut de les forces, al tocar lo lllindar de la gloria, al dominar l' aspre y fatigós cim al ahont espera la corona d' un home nascut pera cenyírsela y conseguir lo pur, l' inmens plaer de veure aixís recompensades gloriósament les fatigues y asprors de la pujada!

Que trist, sí, y que desconsolador, y horrible resulta obrirse tot d' una un sepulcre casi á la meytat de la jornada, caure en eixa tomba que la tisis ha obert de sopte á l' Yxart quan tant y tant anava á fer encare; y sinó fós per les oracions que l' acompanyan al cel, ¡qué tristes, qué desconsoladores, qué inútils també per eix desconhort y eixa tristesa, les moltes llágrimes dels seus íntims y 'l pèsam sincer dels que 'l plorém aquí!

PEDRO SANCHEZ.

Á L' YXART

LA mort d' un amich, quan es un amich de debó, com ho era per mí l' Yxart, es com si á un li arrenquessin, un full de la joventut.

Quan un troba á faltar un d' aquells sers que han estat sempre á punt d' escoltar y explicar los primers somnis y compartir les primeres il·lusions; aquella má disposada á estrenyer sempre ab calor que reconforta; aquell bras per apoyarshi y confessarshi, un sent á dintre seu com si 'l cor se perdés dintre un desert, un s' adona que, de mica en mica, se va quedant sol, que la joventut va allunyantse y perdentse en los núvols de recorts; que s' arrenquen fulls d' alegría de la vida y que son fulls que serveixen de mortalla als amichs que se 'n van y se 'ls emportan.

¡Pobre Yxart! Quin buyt has deixat á tants y tants que t' estimavam! Que vegades te buscarém ab lo pensament, perque 'ns alentís á somiar y somihis ab nosaltres! Perque 'ns alentís á seguir lo camí d' ortigues que porta vers un terrosset de gloria.

Perdonam que parli de tu, (que ja se que no t' agradava!) Deixam qu' en parli, no en alabansa per no ofendret, però si en recort d' aquells dos mesos que varem passar á Tarragona, tu morint ab lo cor plé d' esperança y jo veyente morir ab lo meu entristit de no poguer donar la vida!

Vina á Tarragona, 'm vas dir. Veurás lo claus-

tre, veurás les muralles, y la costa. Ja veus qu'estich malalt. Vina, y m' farás companyia.

L' estar ab tu, m' va convencer més que 'l claustre y la costa y les muralles.

Y vaig anar á Tarragona.

Vaig arribar á la tarde; vaig intrincarme pels carrers estrets que voltan la catedral, buscant la casa del meu amich, y tot d' un plegat, vaig veure 'ls seus braços estesos cap á mi, uns ulls vessant simpatia, un cor que comparexia á n' els llavis somrients, y una veu, ja ¡quasi morta! sortint de una ánima entusiasmada.

Sense donarme temps de esplicarli d' ahont venia.—Aném, me va dir, aném á veure Tarragona.—No la coneixes y te la vull presentar, y obsequiar-te ab ciclópeo, romá, gótic, y lo que vulguis, que de tot tenim á casa nostra.

De dret varem anar al claustre, recó frondós de poesia, torrat del sol ab tons de magrana oberta, puntejat ab flors roses de baladre, y endolat ab xiprés; lloch arreserat sota un cimbori feixuch, ab dorades arrugues de vellesa, rasser de pau que l' Yxart estimava pels recorts que n' tenia, per l' ayre que hi corria portant aromes de flors y pedres velles, pels crits d' aurenets y campanes que hi vibravan, per lo hermós que era y perque era 'l seu hort y 'l jardí del seu poble.

Aquella quietut de veus, de colors y de línees, aquella armonia de llums y de repós, era la impressió primera que rebian 'ls meus ulls de Tarragona com dolça lleminadura. Apenes havia arribat, y ja estava entusiasmada, boig y borratxo de llum y d' alegría, seduhit de lo que veyia, content de sentir l' Yxart que recobrava la veu, y m' deya ab arrobament:—Esperat y no t' exaltis, que t' ensenyaré altres coses. Vina y sortim y aném á veure les muralles, avans que 'l sol se pongui.

Varem sortir, y passant per sota unes lloses ciclópees, seguirem la gran cortina de pedra. No eren ja muralles de defensa ab la seva antipática fredor; eran parets colrades, pedres immenses apilotades per gegants, estenentse ab los colors del sol á la cara, capes sobre-posades com fulls de ros pergami del llibre de Tarragona, ferits pel sol qu' anava baixant, magestuós cap á la plana. Enlayre, restos de marlets y barbacades obrint la boca desdentegada; d' en tant en tant alguna torre massissa, coronada de xiulets y crits de falsies; un portal com un forat entre junteres á la roca y sempre aquella paret imponent, immensa y desolada que anavam seguint sols á modo d' exploradors, com missionistes d' escavació enviats á una hermosa ciutat morta.

L' Yxart, ab aquella finesa de paraula y de visió que tots sabíam, y ab un amarch humorisme, m' esplicava la sort del poble que m' ensenyava. «Una ciutat com tantes altres, ferida de l' ayre fret d' una civilisació; obrint carrers de línea indiferent y morta sobre despulles sagrades; fentse vestits endressadets ab retalls de reliquies; aixecant envans de mahó sobre mosaichs de marmol y cases llogades á tan al pam, sobre pedreres de lápidas, estátues mortes y trosos de capitells; planyies ab cor d' artista d' aquella transformació, d' aquells adops sens art posats per mans profanes, d' aquella ciutat nova empenyent cap amunt les venerables ruines arru-

pides de por voltant la catedral com buscanthi una defensa y, tot caminant, m' ensenyava les despulles que surtien de terra, ossari immens de coses desaparecudes.

Varem baixar fins á un parch frondós d' arbres modestos, acotjant estátues descolgades, y res més trist que 'l veure aquell oassis de sombra misteriosa, trepitxat per solars, tallat per les roderes, ferit també pe 'l punyal del home práctic.

—Ja veus, (mitg condolgut me deya l' Yxart) tot ho arrencan, per tot arreu lo mal gust se cotisa, l' afany del tant per cent ja arribat fins aquí. Desenganyat, á Espanya, encare no sabém crear coses noves, però les velles, ja les sabém tirar per terra.

Vaig caminar guiat sempre per aquell fill amorós qu' ensenyava ab orgull á un foraster la casa payral, y no sé perquè, ni per ahont, varem arribar al cementiri.

«Entremhi, potser t' agradará: m' va dir l' Yxart. Entrémhi.»

Varem entrar en aquell cementiri, qu' era per mí allavores un cementiri indiferent, un lloch recullit tant sols, orejat per aquell ayre misteriós de melangia y per aquella pau poblada dels sers que dormen sota les flors. Allí uns quants rengles de ninxos arrimats los uns al costat dels altres, com pel fret de la mort, rebent les llenques de morada sombra dels xiprers, alts y macissos y senyalant al Cel; alguna llosa blanca destacantse de entre una herba brodada de flors grogues; de n' tant en tant la terra inflada y remoguda, com per panteig impossible, del ser que dormia á sota; ab contrast ab la riallera planura que s' estenia á n' el fondo li donava un ayre de cementiri agre-dols, d' un reconet de la mort, quiet per terra y bulliciós per les branques alegres de la llum del sol y del soroll dels aucells. Tu te 'l miras com pintor,—me va dir l' Yxart,—y jo 'l trobo un cementiri tristíssim. A sota de cada llosa hi ha un amich. Es trist y hermós, me va dir enfosquinseli més la veu. Es hermós sobre tot á n' aquesta hora, ab Tarragona á n' el fondo.

Vaig mirar y realment era espléndida, brillant, encesa, una ciutat somniada, un tros de l' antiga Roma apareixent com un núvol. Caminant ja 'l sol á ran terra, enviava un petó roig á la dormida ciutat, de rosegada cresteria; per la llarga paret romana corria l' or fos y rebotia la llum feta reflexos; brillavan com diamants los vidres de les finestres y 'ls xiprers del cementiri, arreglerats y espurnejant com morades vibracions de cap al tart, se destacavan inmóvils, los peus enfonzats, en la mort, y rebent en lo front lo petó ardent de la vida.

Vá suaument apagarse la d' aquell día, y entre la velada atmosfera, veyent alguna estrella espurnejant, varem sortir.

L' Yxart callava, m' dava 'l bras y sentia apoyarse m' un contacte de fondíssima tristesa.

No sé perquè el cor me deya, qu' allí mateix veuria venir altres postes, que 'l cementiri criava al nostre Yxart, y que 'l seu bras, m' estrengia, defensantse de una atracció misteriosa.

No obstant vaig tornarhi l' endemá á comen-

sar lo quadro dels xiprés que había vist lo dia avans.

Vivia allí ab la familia l' enterra-morts. Un bon home tractant la mort ab respecte y franquesa á la vegada, rodejat dels seus fills, criatures de galtes rosades, que corrian com pardals per sobre 'ls ninxos, dormian sobre les lloses ab la més hermosa inconciencia de la mort, y crexien ab l' esplet de flors silvestres.

Allí, en sent cap al tart, venia l' Yxart cada dia, molts cops acompanyat de 'n Ruiz, y allí esperavam que 'l dia s' acluqués. Moments foren aquells, passats en complert abandono d' esperit. Viviam allí una hora de pura contemplació absorbida per la més santa peresa, no parlant y escoltant els sorolls de la soledat, seguint el curs y transformació d' un núvol que passava, se tenyia de rosa, s' inflava y 's fonia en sinfonia violeta; d' una abella que rondinava emborratxada de flors, d' un rengle de formigues que anavan y venian sobre les blanques lloses, de les sordes pulsacions de la Naturalesa, que 'ns adormian l' esperit plé d' indolencia.

Ja post el sol, nos axecavam y caminavam costa amunt per véure sobre 'l mar les rellescades de la llum y els tremolors del cel y per aplaudir la lluna que sortia grossa y encesa del llit de les onades, un tros de plana, acotxantse poch á poch, sota la boyra, avans de quedar adormida. ¡Quins moments foren aquells! ¡Quin somniar notes y colors y axecar castells enlayre! Quin mon de idees nos despertava aquella comunió, gosada pausada é íntimament ab la gran Naturalesa! L' Yxart, olvidant los seus mals, no volguent sentir la mort que s' apropava, nos explicava los seus projectes, la volada d' idees que bullien per sortir, llibres nascuts del seu clar discerniment, contant al mon la tristesa causada per la vanitat dels homens; comedies entrevistes, copiades de les pobres comedies de la vida, hermoesades per l' art; noveles; esboscades y guardades en aquell enteniment; tot un mon de ilusions que vibrava á dintre seu, com flor que espera sáva per sortir en espléndida brotada; nos explicava los seus projectes d' anar á Madrid á estudiar la pobre vida dels cómichs, ses miseries, ses intrigues y son art, banyats per la pobre llum del gas, sobre la vida ficticia de les taules; son alé d' anar á París, á omplirse 'ls pulmons del ayre negitós y perfumat d' aquella terra, á sentir el misteriós oreig de milers d' intel·ligencies, á nudrirse de vida intelectual, y á tocar en aquella ¡inmensa orquesta; nos explicava tot aquell remor de somnis, que fan el goig y el torment de tot artista y entusiasmantse ab ells, apartava 'ls ulls de la fosca y no volia contar los dies contats que li quedavan de vida.

¡Pobre Yxart! Un dia vá arribar com un noy que ha rebut una joguina. Portava «El arte escénico» que li habían enviat de *La Vanguardia* humit encare, ab la aroma de la impremta; el seu fill, el fill de son talent, la obra nascuda de aquell part de soberana intel·ligencia, y el portaba als seus brassos y el gronxava á la vora del seu cor y el fullejaba ab carinyo, ab aquell amor d' artista, que ab un moment reconforta de tota una vida d' espines.

—«Un no s' hi ayesa may á véure's un llibre

nou, (me vá dir). Si es robust l' estimas per sa forsa, si es esguerrat, per lo que 't costa d' enguñies»... y com presentint que era l' últim que podria publicar, d' aquella alegría soptada, d' aquell goig de moment, vá passar á una tristesa fondíssima y...

—«Contam coses de París»—vá dirme—ab veu més fosca, aixugantse los ulls que li espurnavan.

«Fins ara, (vá escriurem á París, ahont vaig anar als pochs dies), fins ara, cansantme ó no, havia anat passant, parlava, 'm movia ab cert ayre. Però noy, d' un temps á 'n aquesta part, tot me fatiga, haig de caminar poch á poch, me reventan les escales, ja no tinch ganes de parlar: tant me costa. Ab la major tristesa d' aquest mon me sorprench que soch un vell que no pot anar en lloch, que no 's pot fer sentir en lloch, que lentament, lentament, veu reduhirseli la vida material... Are 'l metje me diu d' anar á montanya, y crech que allí m' apanyaria molt. Però ¿no fá plorar, pobre de mí, véure que als quaranta dos anys de la meua vida, haig de fer vida de vell?... Ja comprendrás donchs com estich.—Vina, (me tornava á dir)—Vina altre cop á Tarragona.

Ja no 'm parlava del claustre, de les muralles, ni de les postes de sol.

Era ell que 's moria poch á poch y ho comprenia y m' ho deya... y vá morir y ¡no 'l vaig poguer veure!

¡Pobre amich meu! L' únich recort que vaig poguer enviarte, vá ser devant del meu quadro. Lluny de l' altre cementiri, me vá semblar més trist. Vaig véurel de debó perque no 'l veyia. Te veyia á tú y mirant aquells xiprés, recordava los que ara te donan sombra dormint per sempre allí ahont haviam somiat tantes vegades.

SANTIAGO RUSIÑOL.

YXART

LA enverinada discussió haguda ab motiu del drama d' *En Clarin*, ha fet que sapiguéssim lo pensar dels estrangers pertocant á nostres crítichs. Lo mateix *Clarin*, fent de banda la modestia, ho proclama: pera 'ls estrangers, no hi ha, á España, sinó dos crítichs, en *Clarin* y en Menéndez Pelayo.

Ab aquests estrangers jo no hi estich. Penso que 'l nostre Yxart, com á crítich, valia tant com en Menéndez Pelayo, més que en *Clarin*. Potser no tenia tants coneixements sobre literatura com ells; però 'm sembla innegable que 'ls hi duya molta ventatja com á observador y com á sociólech. Lluhía més que l' un y l' altre per lo dó escás del acert, y per açó sos treballs de crítica, ó lleugera, ó aprofundida, son en alt grau apreciació exactíssima, judici cabal. Un exemple: l' Echegaray y en Feliu y Codina, *Mariana* y *La Dolores*, axecaren llarga y avalotada polémica. ¿De les dues obres dramátiques, quina valia més? Intervingueren en lo debat, crítichs, periodistas y académichs. Li fou regonegut algun mérit á *La Dolores*; se la judicá inferior á *Mariana*: dins d' aquest sentit, que era 'l general, en *Clarin* estigué, segons son taranná, vehement y agressiu. L' Yxart entrá en la lluyta, y, tot desseguida 's posá á gran altura: seva y ben guanyada fou la victoria. *Mariana* fou reduhida á lo que es de debó: un dramot ahont les falsedats sobrepujan á les verossimilituts, en que hi han recursos escenichs, mes no obra artística, no drama. *La Dolores* isqué com joya riquíssima de nostre teatre nacional, com un drama de vida sana y exhuberant.

Pera mí, l'Yxart era un dels pocs homes qui, per sos talents, s'axecan entre 'ls quins tenen més grossa nomenada. Sa capacitat cerebral tenia medis y desllorigadors innombrables. Representava lo vigor de nostra raça, d'una manera eminent. Era genial fins quan, ab ayres de frivolitat, enfonzava l'escarpell de sa psicologia en la carn viva de les institucions, de les idees y dels homens.

Parlarne al present ab ponderació, tal volta semble a algú benivolens; més, de cert, no ho es. Era un gran home qui lluhia poch per culpes de sa modestia, perque vivia en provincies, perque era enemich declarat de trompetades y exhibicions. Lo terror en que hagué de créixer y pendre ufana no era 'l quin calia a ses energies y a ses aptituds; no li esqueya bé, sinó que 'l cohibia. En un altre centre de vida artística é intelectual més capás, hauria adquirit tot lo relleu de que era susceptible son esperit superior. Aliga encisada per les altures com desplegar les amples ales, remuntar lo vol magestuós y contemplar des de la serenor de les cimes lo panorama humá, vivint dins una gávia gran, però gávia al cap-de-vall?

La memoria de l'Yxart viurá lo que visquen ses obres. Viurán ses obres anys y més anys. L'allunyament anirà alsant sa figura gallarda. Recullirà la historia ses idees y sos judicis, y formarà ab ells la aureola de son front, ampla y joyosa.

¿Qué dir dels treballs que deixa? No 'm puch embrancar ara en llur exámen; me manca l' alé pera tant.

Prescindeixo dels escrits solts, que, coleccionats, formarán un volúm digne de meditada lectura. Prescindeixo també de sos prólechs, qui son nombrosos y notabilissims.

Ab sa obra *Fortuny* solament, n'hi hauria prou pera fer son nom perdurable. Sos cinch *Años Pasados* lo fan parió del immortal Larra; son en Larra mateix més gemat, modern, ab major riquesa d'idees. Son *Arte Escénico* es una de les obres millors de la Espanya del segle present; per ella mereix figurar entre 'ls criticchs més enlayrats del estranger.

Tal era l'Yxart als 42 anys, es a dir, quan tot just era entrat en la etat madura de la inteligencia. ¡Ahont no hauria arribat vivint altres quinze ó vint anys! Jo no 'l veyia may sense sentir corre per tot mon ser emoció grata y fonda. «Aquest que veus—me deya la veu de una rahó—es un dels fills mes ilustres d'aquesta terra dels teus afectes; en ell hi ha un d'eixos maravellosos desequilibris del cervell que constituhexen lo verdader geni.» Lo conegui quan havia rebut lo colp terrible que 'l ferí de mort. «Solen morir aviat—tornava aquella veu ab accent trist y pessimista—los homens superiors per la llur inteligencia; com si la intensitat y fondaria d'aquesta fossen signe de debilitat orgánica, no viuen gayre los mortals eminents; perque ho es, l'Yxart ha de morir jove.»

J. LLUHI RISSECH.

YXART

En qualsevol país, fins en aquells que tenen una cultura intelectual ben superior a la nostra, la pérdua de un home com l'Yxart fora una desgracia irreparable; pera nosaltres es més que aixó, molt més encara; desaparegué ab ell no sols una potencia intelligent y productiva, sino també un exemple y una demostració de gran valer en la manera d'esser del poble catalá. Quan fatalment impera y domina per tot arreu, tant en las nacions que portan lo guió del avens, com en aquelles que débils y ensopidas se troban endarrera disgregadas quasi del moviment universal, un positivisme fret y materialisat, quan los ideals religiosos, filosófichs, artístichs, socials ó polítichs s'enclouen en un; fer diners, la vida de qui com l'Yxart la aplicá tota ella per enter a la inteligencia en lo camp de l'art, sense ferne may de sos treballs elements de mercantilisme, guiat sempre y mogut per aspiracions enlayrades, una vida aixís, es un esforç pera deixondir a una societat que te lo cap enterbolit per lo giravoltar continuu devant del badell daurat, es un exemple probatori de que l'home posseheix quelcom que 'l fa superior a la multitut, neguitosa solsament de arreplegar qui més pugui, ab trassa habilidosa ó bestialment a cops de puny en la batalla de la vida; es una demostració generosa de que l'home pot ésser una mica més que una caixa de guardar moneda, fentli entreveure goigs y sensacions que atenuhin y compensin les cruces y tristors de la implacable realitat.

Per aixó, ja que entre nosaltres lo treball intelectual es ben poca cosa considerat, al costat de la bellugadissa industrial y del afanyós trafiquejar, entre nosaltres més que en altres pobles es de sentir que 'ns falti qui, sobreposantse a la atmósfera que 'l voltava, visqué sempre en un altra mes pura y enrarida fent respectar aquí y a fora lo sentiment artístich de Catalunya, pera gloria d'ell y en benefici de tots.

Per aixó y quan precisament lo nostre bon amich entrava en camí de produhir, lo que la esperiencia, sa vasta ilustració y son clar conexement, feyan esperar, fomentant y dirigint las manifestacions artístichs, impulsant voluntats, estimulants, aplaudint, ó censurant ab serena imparcialitat segons son temperament y son criteri, es tant més sensible que la mort que no 's fixa en la imbecilitat inútil de tants com vegetan sanitosos, exhuberants, dallés brutalment una existencia que tant profitosa era y hauria sigut.

Si la tendencia artística tan desvalguda, aquí, perdé ab l'Yxart un conseller clar, intelligent y desapassionat, tots quants senten en poch ó en molt devoció a lo que no sigui solsament remenar diners, perderen un company y un amich ab qui comunicar, gosant en la expansió de la intimitat de una conversació sempre plena de interés, pero exenta sempre de pedanteria, seria y elevada, a voltes, ab puntes de ironia; altres alegre y riallera; may descendint al terreno mesquí de la personalitat.

La miseria humana empeltá en son interior un plansó de escepticisme, mes dominat per sa bondat ingénita, la generositat de sos sentiments y son cervell privilegiat.

Company seu en unes excursions fetes, ab lo propósit de publicar un llibre, per l'Ampurdá, ia alta montanya, Andorra y la Vall de Arán, jamay oblidaré, los moments; les hores de vers deliquis artístichs, ab ell gosats en la observació de la Naturalesa; cosa tan difícil de produhirse en companyia! ¿Cóm no recordar sempre més, lo doll de ses observacions y judicis, la justesa é interés de ses teories? Sa paraula fácil, eloqüent; la espontaneitat de sos sentiments, lo recitar interminable de versos de l'un y del altre, nostres y estrangers; lo recórrer al infinit tot quant lo preocupava de escriptors de tota mena, antichs y moderns; sa exaltació viril y sincera al contemplar una de aqueixes obres de art de debó, que ni la ignorancia dels homens ni la fatalitat del temps han arribat a destruir!... Son desprec, son humoristich enginy al tractar de certes petiteses!

Al pensar que la vida del nostre amich vol dir ja lo treball de sa inteligencia, per força recorda un, los plans que tenia fets, los propósits, que malgrat un cert pasivisme propi en ell per un tant de debilitat física, lo feyan actiu y emprendor, son constant desig pera reconstituir ab sólida documentació la evolució de nostre art regional des de la iniciativa presa per la Ilustre Junta de Comerç; son caracter independent y franch; son tracte plé a vessar, de cortesia, y la amenitat de sa conversació interrompuda y acabada sempre ab recansa...

La memoria, lo recort de l'Yxart no 's pot esborrar may de quants lo conegueren; pera 'ls altres, pera les generacions a vindre iguals recort y memoria ne serán sos escrits, sos articles y sos llibres y pera Catalunya motiu justificat de orgull la personalitat del eximí tarragoni.

J. LL. PELLICER.

COMPANYS EN DOL:

¿ENS cap encare pera fer treballar la rahó, deixéme un reconet pera dir ab tot lo cor, perque desitjo que ho perpetuen lletres de motllo, que de totes les morts, després de la de ma santa mare; (quan morí mon pobre pare jo no tenia sinó dos anys) la mort que m'ha arribat més a l'ànima, es la del Yxart, d'aquest cosí meu, que, més que cosí, fou un germá d'aquells que no 's poden oblidar may més, may més. Que Deu li dó gloria y a nosaltres nos conservi la rahó pera admirar ses obres, y 'l cor pera venerar se memoria!

NARCÍS OLLER.